

JOSEP FERRER, GUITARRISTA CATALÀ DEL ROMANTICISME

JOSEPH E. FERRER

L'extraordinària influència que la figura de Francesc Tàrraga va tenir durant el darrer quart del segle XIX va provocar que una gran part dels guitarristes intèrprets i compositors que van viure i treballar durant el segle del Romanticisme caiguessin en l'oblit. La indiscutible importància de molts d'aquests músics rau no només en el seu valor personal com a compositors, intèrprets virtuoses o pedagogs, sinó també en el seu zel per propagar i enriquir l'herència dels grans guitarristes clàssics, particularment de Sors i Aguado. Aquesta actitud va impedir la davallada que hauria pogut experimentar la guitarra, forçada durant aquest segle a cedir el protagonisme al piano, al mateix temps que va fer possible que el mateix Tàrraga i més endavant Llobet i Segovia la tornessin al primer pla de la concertística moderna.

Són molts els noms catalans que trobem entre els guitarristes més significatius d'aquesta època: Josep Broca, Magí Alegre, Josep Viñas, Jaume Bosch, Josep Ferrer, Josep Costa i Hugas, Baldomer Cateura, per citar els més importants; la majoria promogueren a Barcelona el que seria un dels nuclis guitarrístics més actius d'Europa i alguns d'ells estengueren també el marc de les seves activitats a d'altres ciutats del continent.

Josep Ferrer i Esteve de Pujades (Torroella de Montgrí —o Girona—, 13 de març de 1835 —Barcelona, 7 de març de 1916) és sens dubte una de les personalitats més interessants d'aquest període. Home d'una extensa cultura, va combinar els vessants de compositor, concertista d'èxit, excellent pedagog, difusor de l'obra de Sors i de l'escola d'Aguado, historiador sobre el tema de la guitarra i animador incansable de la vida guitarrística a Barcelona i París.

La font documental més important sobre Ferrer és l'aportada pel *Diccionario de Guitarristas* de Domènec Prat (Buenos Aires, 1934), que li dedica un extens article. Aquesta referència és d'un gran valor, ja que Prat, tot i pertànyer a una generació posterior, va conèixer personalment Ferrer, al qual va tractar entre els anys 1898 i 1901. Prat, que fou també gran amic de la persona que millor coneixia Ferrer, el guitarrista Domènec Bonet (Vinaixa, 1841 - Barcelona, 1931), posseïa a més els arxius dels dos músics, amb valuosos manuscrits d'aquests, així com de Costa i Hugas i altres guitarristes catalans de l'època. Un article sobre Ferrer apareix també al diccionari *The Guitar and Mandolin*, de Philipp Bone (Londres, 1954) basat gairebé totalment en el de Prat. Aquest diccionari tanmateix inclou l'única fotografia coneguda del músic. Finalment, Baltasar Saldoni, en el seu *Diccionario de Efemérides de Músicos Españoles* (Barcelona, 1881), ressenya un concert de Ferrer a Barcelona el 1878.

Les obres de Ferrer, amb interessants dedicatòries que ens parlen de les seves relacions amb els músics del seu temps, van ser publicades per Vidal i Roger, a Barcelona, i per les editorials Dupond i Pisa a París. Més tard també ho van ser per l'editorial Unión Musical Española, que encara avui en té algunes en catàleg. El seu mètode per a guitarra, entre d'altres obres, restà manuscrit i passà a mans de Prat. Avui forma part de la col·lecció privada de Robert Spencer.

Tant Prat com Philipp Bone situen el naixement de Ferrer a Torroella de Montgrí, si bé altres fonts el situen a Girona. Sigui com sigui, el cert és que la seva vinculació a la vila data dels primers anys de la seva vida. Deixarem doncs l'aclarament d'aquesta qüestió per a ulteriors investigacions.

Els seus primers estudis musicals els va fer amb el seu pare, advocat i compositor, del qual Prat conservava manuscrits gregorians i dades i «*documents preciosos sobre la història de la guitarra*», en paraules del mateix Prat.

A Torroella de Montgrí, Ferrer va rebre l'estímul (i és de suposar que també els ensenyaments) de Josep Costa i Hugas (Torroella de Montgrí 1827-1881), que fou un cèlebre guitarrista i compositor, admirat per Rossini i extensament encomiat i biografiat per Pedrell, i Josep Hugas (Torroella de Montgrí 1837-1877), guitarrista, també citat per Pedrell i del qual es conservaven obres a l'arxiu de Prat.

L'any 1860 es trasllada a Barcelona, i es posa sota la direcció del guitarrista Josep Brocà i Codina (Reus 1805 - Barcelona 1882). Brocà havia estat en la seva joventut deixeble de Dionisio Aguado¹, dels ensenyaments del qual fou un gran difusor. Ferrer li dedicà el seu op. 1, «*Records de Montgrí*», obra que va ser publicada a Barcelona el 30 de novembre de 1873. A la dedicatòria, l'autor s'expressa amb aquestes paraules: (...) *Aprovecho esta ocasión para manifestar a Vd. mi gratitud, recordando que mucha parte de mis adelantos en la gui-*

tarra los debo a Vd. cuya habilidad y buen gusto me embelesaron tantas veces». Brocà havia dedicat a Ferrer la seva obra «L'Amistat, fantasia amb variacions». A la mort del seu mestre, Ferrer dedicaria l'obra «Elegia fantàstica», op. 13 «a la memòria del que fou insigne guitarrista, Josep Brocà».

El febrer de 1878, segons Saldoni, Ferrer ofereix un concert a l'Ateneu de Barcelona. Poc després de la mort de Brocà es trasllada a París, on viurà durant setze anys, interromputs per periòdiques visites a Barcelona.

La seva activitat a París fou intensa en el camp concertístic i en el de l'ensenyament de la guitarra. Va ser professor a l'*Institut Rudy* i a l'*Académie International de Musique*. Gràcies a les dedicatòries de les peces publicades per Ferrer en aquesta època coneixem els noms d'algunes de les seves deixebles, la major part senyoretes de l'alta societat. Segons Prat, Ferrer gaudí a París de nombroses amistats en el món artístic i aristocràtic.

El 1898 Ferrer es troba novament a Barcelona, com a titular de la plaça de professor de Guitarra del Conservatori del Liceu. Aquesta plaça havia estat ocupada fins llavors per Domènec Bonet, el qual l'hagué de deixar per atendre les seves tasques oficials a l'Escola de Cecs de Barcelona. Ferrer se n'encarregà durant tres anys.

L'any 1900 o 1901 torna a París, probablement per enllestir la publicació de les seves composicions. En paraules de Prat «a París passà una vida acomodada d'acord amb els seus mitjans i relacions, fent-se escoltar de tant en tant en recitals íntims, reunions familiars o audicions en esglésies catòliques, religió de la qual fou un devot». El 15 d'agost de 1902 estrena la seva obra *Pensées du Soir* a l'Església de Fléury (Orléans).

Torna definitivament a Barcelona el 1905 i, ja retirat del concertisme, escriu esporàdicament articles periodístics sobre temes de la seva especialitat i algunes composicions. Segons Prat: «Aquest cultíssim guitarrista morí a edat avançada, a Barcelona, si no en braços dels seus familiars, que no en tenia, en els del seu gran amic Domènec Bonet, el 7 de març de 1916».

Coneixem poques coses sobre la personalitat de Ferrer. Prat i Bone escampen algunes pinzellades relatives com hem vist a la seva vasta cultura i a la seva profunda religiositat. Fou amic personal d'Apelles Mestres, a qui Ferrer dedicà el seu recull de peces fàcils *Hores Plàcides*. D'altra banda, com es dedueix de les paraules de Prat, sembla que gaudí d'una posició econòmica i social benestant, fet que, a diferència de molts dels guitarristes del seu temps, li permeté dedicar-se a la música sense altres preocupacions. L'amistat amb Domènec Bonet, deixeble també de Brocà, data dels primers temps d'aquest a Barcelona, i com hem vist durà fins a la mort. Ferrer li dedicà *Serenade Espagnole* op. 34, per a dues guitarres i *El Talismán*, vals per a guitarra sola op. 7. Els dos guitarristes actuaven junts quan Ferrer tornava de París (èpoques en què Ferrer s'hostatjava a casa de Bonet), tocant a duo obres de Sors, Carulli, Diabelli i el mateix Ferrer.

La vida guitarrística a la Barcelona del s. XIX transcorria (deixant de banda els concerts públics) a través de tertúlies privades, organitzades per entusiastes aficionats. Aquestes reunions periòdiques aglutinaven gairebé tots els con-

tistes i mestres de guitarra catalans i atreïen sovint la presència dels guitarristes més actius d'altres indrets de l'estat, com Julián i Manuel Arcas (aquest darrer acabaria establint-se a Barcelona), Antonio Giménez Manjón i Juan Parga.

Josep Ferrer va participar activament en aquests cercles durant gairebé tota la seva vida. Trobem la seva presència a les reunions organitzades a casa del farmacèutic Domènec Estarriol, al voltant de Brocà i els seus deixebles, a més de Viñas, Pon, Cano fill, Alegre i els Arcas. Més tard el trobem també assistint, durant les estades a Barcelona en el període parisenc, a les tertúlies organitzades per Josep Tey, que se celebraren de l'any 1880 al 1890, amb Alegre, Tàrrrega, Pol i Ferran, entre d'altres. Ja als darrers anys, assisteix també a les reunions a casa de Lleó Farré-Duró, amb Tàrrrega, Llobet, Fortea, Parras, Cateura i altres figures més vinculades al cercle de Tàrrrega.

La producció de Ferrer comprèn prop de 100 obres, agrupades en 40 números d'opus. En la línia dels seus contemporanis, les formes més habituals són valsos, poloneses, temes amb variacions i composicions lliures com fantasies, elegies i capricis. Les primeres obres acusen una clara influència de Brocà, amb un romanticisme de tall acadèmic i formalment més estricte. Posteriorment evoluciona cap a un estil més lliure i fonamentalment melòdic, tal i com el trobem a les obres publicades a París. Sempre va seguir una línia molt personal, sense cultivar mai l'estil d'espectacle virtuosístic, molt freqüent en Viñas i Arcas (i que més tard imitaria Tàrrrega), ni la *fantasia* sobre temes operístics (recordem que les obres basades en motius de les òperes de moda eren tan habituals que quan una *fantasia* utilitzava temes propis de l'autor els catàlegs especificaven que es tractava d'una «fantasia original»). Prat esmenta quatre duets per a dues guitarres, i Bone cita entre les seves composicions, «*sacred music, duos for guitar and piano, guitar and flute, etc.*».

Ferrer fou un mestre en l'art de compondre per als principiants, tasca més difícil del que pot semblar a primera vista, que tant enutjava Sors i que molt pocs, com Carulli, han dominat. Les seves obres «fàcils» són sempre gracioses i elegants, particularment les del període parisenc. El seu mètode per a guitarra, altament lloat per Prat, no fou mai publicat.

Com a escriptor, Ferrer s'especialitzà en la divulgació sobre temes guitarrístics i en la història de la guitarra. En aquesta línia, la publicació «Mundo Gráfico» de Madrid, recollí la seva «Reseña histórica de la guitarra».

L'interès que desperta avui l'obra dels guitarristes romàntics ha estat la causa de l'aparició de moltes reimpressions modernes de les seves composicions. Aquest ha estat també el cas de Ferrer, del qual l'editorial londinenca Faber Music n'ha publicat una selecció de peces del període parisenc, reunides en un volum i editades a cura del guitarrista-historiador escocès Simon Wimberg.

Santi Figueras
Professor de guitarra del
Conservatori de Terrassa

THE GUITAR AND MANDOLIN

*Biographies of Celebrated Players
and Composers*

BY

PHILIP J. BONE

LONDON:
SCHOTT & CO. LTD.

All rights reserved

Ferrer, Esteve Joseph, born March 13, 1835, at Torroella de Montgri, province of Gerona, Spain, and died March 7, 1916, in Barcelona. He was the son of a lawyer who gave him his first musical instruction on the guitar. In 1860 he continued his studies under Jose Broca in Barcelona and commenced teaching and public playing a few years later. In 1878 he was guitarist at many concerts in Barcelona and obtained such success that he visited Paris and in 1882 was guitarist at the Comedie Francaise and professor in several institutions. He returned to Barcelona after appointment as professor of the guitar in the Conservatoire del Liceo, where he was occupied for three years and then visited Paris again, returning finally to his native land in 1905. Ferrer was a deeply religious musician whose compositions, numbering about a hundred, include sacred music, guitar solos, duos for two guitars, guitar and piano, guitar and flute, etc., which were published by Durand, Paris and also Pisa, Paris. He wrote a history of the guitar which appeared in Mundo Grafico, Madrid, and also a *Method for the guitar* which remains in manuscript. Ferrer's Op. 1, *Remembrances of Montgri* (his native town) dedicated to his teacher, Jose Broca, was published in 1873, and his last compositions were published in his native land by Union Musical Espanola, Madrid.

DOMINGO PRAT

DICCIONARIO

BIOGRAFICO - BIBLIOGRAFICO - HISTORICO - CRITICO

DE

GUITARRAS

(INSTRUMENTOS AFINES)

GUITARRISTAS

(PROFESORES - COMPOSITORES - CONCERTISTAS - LAUDISTAS - AMATEURS)

GUITARREROS

(LUTHIERS)

DANZAS Y CANTOS - TERMINOLOGIA

UNICOS EDITORES AUTORIZADOS

CASA

Romero, Fernandez

SUCESORES: JOSE S. ROMERO E HIJO
8ma. MITRE 961 FLORIDA 255
BUENOS AIRES

Registrado y reservados
todos los derechos

aplaudir periódicamente por diversas localidades del país de Dante. Llegándonos estas noticias por intermedio del rotativo que se publica en Milán. "Il Plettro". Versado en historia de la guitarra y sus cultores, escribió unas interesantes monografías de Luigi Legnani, Mauro Giuliani y otros trabajos al respecto. Como compositor se le conoce "Marcia trionfale" para orquesta; "Marcia fúnebre", Sinfonía para orquesta, piano y arco; además otras obras diversas en género e instrumentos. Sin duda alguna es hoy, Ferrari, de los más distinguidos guitarristas de su patria.

FERREIRA, José S.—Profesor de guitarra argentino, radicado en Buenos Aires a principios del siglo actual. Ferreira fué un notable ejecutante que se distinguió mucho, según García Tolsa, que fué su amigo y admirador, elogiando su mano derecha, en la manera clara, limpia y veloz de ejecutar los arpegios. Se le publicaron tres adaptaciones, que tenemos a la vista, en las que demuestra sus no vulgares conocimientos de la guitarra. Recordaremos que fué el maestro del malogrado guitarrista Rómulo Troncoso.

FERREIRA, Manuel.—Músico guitarrista, como se les de-

el gran guitarrista que nos ocupa, gracias a que nos fué cedido el archivo musical de su hijo José. Este paso a Barcelona el año 1860, poniéndose bajo la enseñanza guitarrística de José Brocá. Deja testimonio de este acerto la dedicatoria que hace el biografiado al citado maestro, en su obra "Recuerdos de Montgri", op. 1, publicada el 30-XI-73 en Barcelona. Dice así: "Al Sr. O. José Brocá. Me complazco en dedicar a Vd. la presente obra original, fruto de mis ocios, persuadido de que aceptará Vd. gustoso esta ofrenda como expresión de mi sincera amistad. Aprovecho esta ocasión para manifestar a Vd. mi gratitud, recordando que mucha parte de mis adelantos en la guitarra los debo a Vd. cuya habilidad y buen gusto me embelesaron tantas veces". Antes de marchar a Barcelona, alimentaron el calor y gusto que tenía Ferrer por el instrumento, los dos grandes guitarristas de su mismo pueblo natal: José Hugas y el abogado José Costa y Hugas (ver). Debe, pues, la guitarra a Torroella de Montgri, algunas de sus grandes expresiones, sin olvidar a Fray Anselmo Viola, maestro de música del luego genial Fernando Sqr. Saldoni, en su Diccionario (tomo IV.

cia entonces, de los teatros de Madrid, que figura primeramente en las listas del año 1737 de las compañías de Manuel Muñoz y Jose Parra, y después en las de Ribera y Martínez.

Los últimos músicos o guitarristas de las compañías, fueron Manuel Ferreira en la de Ribera y Antonio Guerrero en la de Martínez. Desempeñaron el cargo muchos años hasta que en 1776 murió Guerrero y pasó Ferreira a la compañía de Martínez. En el lugar que dejó entró el famoso tonadillero D. Blas Laserna con el simple dictado de músico, como Ferreira. Aunque en 1778 entró D. Pablo Esteve y Grimau (celebre compositor tonadillero, catalán) en la compañía de Martínez como compositor, no por eso cesó Ferreira, quien prosiguió en su antiguo puesto, hasta ser jubilado en 1780; y ni aun entonces su plaza fue suprimida, porque se nombró para ella a Francisco Méndez, músico antiguo, y siempre conservando a Esteve.

En un curioso memorial de Esteve en el cual pide que se le agregue a él la plaza aludida de músico, añade ser justo "por no estar el actual impuesto en el gusto de la música del sistema del día y tener mas edad que el que se había jubilado en la otra compañía", es decir, Manuel Ferreira. Figura al lado de los principales y primeros compositores de tonadillas, el italiano Coradini, D. José de Nebra, D. Antonio Guerrero y D. Luis Misón.

Constan los nombres de Ferreira-Guerrero como músicos principales en la Escritura de Concordia llamada Monte Pío. El documento está fechado en Madrid en 20 de Mayo de 1775.

En un memorial de 6 de Enero del mismo año pide Ferreira "guitarrista de la compañía", cierta ayuda de costa que le fue negada por los dos comisarios de teatros D. Manuel Pinedo y D. Pedro José de Noriega.

Ferreira no alcanzó la época del desarrollo de la tonadilla y no conozco ninguna composición suya de este género ni ningún *cuadro* o *princesa* como solían llamarse también. En cambio conozco y se conserva bastante música de *Sainetes*, *Fin de Fiesta*, *Dramas* y *Comedias* compuesta para el servicio de ambos teatros. (Pedrell).

FERRER ESTEVE de PUJADAS, José.—Guitarrista, compositor y didacta, español. Nació en Torroella de Montgrí, provincia de Gerona, el 13 de Marzo de 1835. Efectuó sus primeros estudios musicales con su padre, buen abogado y compositor, de quien conservamos manuscritos de cantos gregorianos, datos y documentos preciosos para la historia de la guitarra, algunos personales y de su hijo. Tiene obras dedicadas al pintor y escritor catalán Apeles Mestres; al Dr. Francisco de Paz, que hiciera construir a Torres la guitarra que hoy se cotiza en 125.000 pesetas; Francisco Tárrega tiene dedicados 12 Minuetos; los hermanos Cottin; Francisco Sánchez Gabagnach, distinguido músico; Federico Cano, etc.

Como escritor, la obra de Ferrer Esteve se ha especializado en la divulgación de todo lo concerniente a la guitarra, cual es su artículo "Reseña histórica de la guitarra", publicado en "Mundo Gráfico" de Madrid. Como didacta, tiene Ferrer el método que había de ser publicado en París —que conservo en manuscrito en mi archivo particular—. Consta de 180 páginas (27 x 20), pulcramente escritas. Comienza con un prefacio-historia de la guitarra y conocimientos preliminares, en los que invierte 16 páginas; entra en la 1.ª Parte con texto y ejercicios. Usa de mucha habilidad en la colocación y explicación de los distintos tópicos que va desarrollando, sin caer en redundancias de otros autores, pese a dar extensos textos sobre la mayoría de los ejercicios. Esta obra, por el tiempo que se empleó en ella, lleva toda la experiencia guitarrística y el cariño grande de quien se entregó a su culto por entero, sacrificando a veces los bienestares que su posición holgada le permitían. Este cultísimo guitarrista falleció a avanzada edad, en Barcelona, si no en brazos de sus familiares, que no tenía, en los de su gran amigo Domingo Bonet, el 7 de Marzo de 1916.

pag. 101), dice que Ferrer Esteve dió un concierto en el Ateneo de Barcelona en Febrero de 1878. Poco después de la muerte de su maestro Broca, el año 1882, se trasladó a París, en busca de mas ambiente y expansión a sus ideales y gustos artísticos, permaneciendo diez y seis años en la ciudad luz, sólo interrumpidos por periódicas visitas a Barcelona, durante las cuales fijaba su residencia en casa de su entrañable amigo don Domingo Bonet. En París —emporio del Arte— actuó con toda su intensidad, ya como profesor o ejecutante; ocupó el primer cargo en el "Institut Rudy" y en la "Académie Internationale de Musique". Los medios económicos de que disponía, le granjearon amistades innumerables dentro del mundo artístico y aristocrático. En el año 1898, se encontraba en Barcelona donde permaneció durante tres años ocupando la plaza de profesor de guitarra del Conservatorio del Liceo, tiempo en el cual tuvo el autor de este Diccionario, oportunidad de estrechar relación con él. Regresa a París con el principal objeto de concluir su método para luego retirarse definitivamente de las actividades guitarrísticas. En París paso una vida holgada de acuerdo a sus medios y relaciones, haciéndose escuchar de vez en cuando en recitales íntimos, reuniones familiares o audiciones en iglesias católicas, religión de la que fue un devoto. Por cualquier causa no publicó su método en la ciudad luz, regresando en 1905 a Barcelona, donde se radicó definitivamente, para vivir en el descanso, alterado por algunas composiciones y escritos periodísticos sobre temas de su especialidad. Ferrer Esteve ha dado a la estampa, según nuestros datos, 40 op. que descompuestas en varias piezas, alcanzan a una producción de alrededor de 100 obras originales, publicadas por las casas "Vidal", de Barcelona, y "Dupont" y "Pisa" de París. Como compositor, Ferrer Esteve no alcanzó grandes concepciones, dedicándose a la guitarra romántica con obras de género que denominamos de salón; por consiguiente, por su falta de clasicismo no son de aconsejar se incluyan en los programas de concierto, salvo alguna excepción de pequeñas obras en la que se circunscribió al desarrollo de la frase inspirada y preconcebida, sin la pretensión de elevarse en alas del genio. Los cuatro "dúos" que se le conocen son dignos de mencionarse entre su producción valiosa: "Pensées du Soir" fue ejecutada por primera vez, por su autor, en la iglesia de Fleury (Orléans) el 15 de Agosto de 1902. Muchas de sus obras están dedicadas, y por ellas, podrá darse una idea de la relación y gusto musical de Ferrer.

FERREYRA, Valentín.—El autorizado escritor argentino Ventura R. Lynch, en su obra "El Cancionero Bonaerense" (1883), reeditado en 1925 por el Instituto de Literatura Argentina, de la Facultad de Filosofía y Letras de Buenos Aires, nos da como ejemplo de "Cifra", una tomada a los paisanos Valentín Ferreyra, del pueblo de Rauch, y a Teodoro Gómez, de Tandil, mientras ambos la ejecutaban en guitarra, entablándose un interesante contrapunto poético-musical de preguntas y respuestas, que Lynch reproduce en música y verso. Incluimos los nombres de estos guitarristas, por citarlos el erudito escritor, tomando uno, de ejemplo músico-guitarrístico, y por el hecho de tratarse de tocadores populares, algunos de cuyos nombres no pueden faltar en este Diccionario.

PIER, Juan Bautista.—Guitarrista compositor del siglo XVIII del cual se publicaron en Viena, ed. Cappi, muchas de sus obras; "Rondeau pour le guitare seule", op. 8; "Variaciones fáciles", op. 11; "6 Narraciones" y otras para guitarra con instrumentos varios.

PIERLEIN, Philip F.—El autor del "Método de Guitarra" (recopilación), Justin Holland, intercala entre autores como Sor, Carcassi, Mertz, etc., una "Gallope" de Pierlein, siendo ella una agradable composición fácil y de lucimiento, por el mucho uso que hace de los ligados de notas pisadas en posiciones algo agudas, ligandolas o sea respondiendo cuerdas al aire. Se desarrolla en dos partes en tono de LA mayor y la tercera en RE mayor. El libro citado fue editado por Oliver Ditson en Boston, año 1908.